

PAPER DETAILS

TITLE: Rusya'nin Güney Kafkasya Politikasi Kapsaminda Azerbaycan ile Siyasi ve Ekonomik Iliskileri (1990-2020)

AUTHORS: Elçin NECIYEV,Teymur GASIMLI

PAGES: 141-149

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2687988>

Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Kapsamında Azerbaycan ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1990-2020)

Elçin NECİYEY* Teymur GASIMLI**

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 04.10.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 08.12.2022
DOI: 10.54970/turkuaz.1184168

ÖZET

Bu makale Rusya ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerle ilgili olup söz konusu ülkeler arasında genel olarak siyasi ve ekonomik alanlarda etkili işbirliğinin analizini içerir. Modern zamanlarda Batı ve ABD'nin bölgeye artan ilgisi, Kafkasya'daki rolü, Ortadoğu ile jeopolitik bağların güçlendirilmesi (İran, Türkiye) Azerbaycan'ın Rusya için önemini ortaya koymaktadır. Makalede ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin tartışılmalı yönleri de dikkat çekmektedir. Bunlar Hazar Havzası'nın durumu, Dağlık Karabağ, "Ermeni faktörü", enerji kaynaklarının taşınması gibi konulardır. Makalede iktidarda kimin olduğuna bağlı olarak ikili ilişkilerin dinamikleri, Azerbaycan'ın Rusya ekonomisindeki önemli yeri (Hazar petrolü), federal ve bölgesel anlamda Rusya ile Azerbaycan arasındaki ticari ilişkilerin önemi ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Azerbaycan, Güney Kafkasya, Dağlık Karabağ, Hazar Havzası.

Russia's Political and Economic Relations with Azerbaijan within the Scope of the South Caucasus Policy (1990-2020)

ABSTRACT

This article is about the relations between Russia and Azerbaijan and includes an analysis of the effective cooperation between these countries in general regarding the political and economic fields. The increasing interest of the West and the USA in the region in modern times, its role in the Caucasus, and the strengthening of geopolitical ties with the Middle East (Iran, Turkey) reveal the importance of Azerbaijan for Russia. The controversial aspects of the relations between the two countries in the article also gain attention. These are issues such as the situation of the Caspian Basin, Nagorno-Karabakh, the "Armenian factor", the transportation of energy resources. Dynamics of bilateral relations depending on who is in power in the article, The important place of Azerbaijan in the Russian economy (Caspian oil), the importance of commercial relations between Russia and Azerbaijan in federal and regional terms have been tried to be discussed.

Key words. Russia, Azerbaijan, South Caucasus, Nagorno-Karabakh, Caspian Basin.

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş/Türkiye.
E-posta: e.neciyeve@alparslan.edu.tr, ORCID Id: 0000-0002-5245-4368

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, siyaset Bilimi ve uluslararası ilişkiler Bölümü. İstanbul/Türkiye. E-posta: teymur1911@gmail.com, ORCID Id: 0000-0003-1077-6534

GİRİŞ

Tarihî olarak Rusya, Türkiye ve İran arasında etkinlik alanı olan Güney Kafkasya bölgesi, modern zamanlarda da küresel jeopolitik güçler için rekabet sahası haline gelmiştir. Özellikle bu topraklar XX. yüz yılda Batı ile Rusya arasında mücadelenin ön saflarında yer almaya başlamıştır. Bu sebepten dolayı jeostrateji uzmanı olan Z. Brzezinski, Güney Kafkasya'yı "Büyük satranç tahtasındaki stratejik konumu nedeniyle "Avrasya Balkanları" olarak nitelendirmiştir (Zbigniew, 2005: 25). Zira Güney Kafkasya, hidrokarbon kaynaklarının Orta Asya ve Hazar Denizi'nden Türkiye ve Karadeniz limanlarına taşınması noktasında bir koridor rolü oynamaktadır. Hazar Denizi'ndeki büyük petrol sahalarına doğrudan bitişik bir konumdadır. Karadeniz ve Hazar Denizi arasında yer alması sebebiyle Güney-Kuzey ve Batı-Doğu ulaşım hatlarının kesişim noktasında bulunmaktadır. Ayrıca askeri kuvvetlerin konuşlandırılması ve hareket ettirilmesi bakımından da Güney Kafkasya avantajlı bir konuma sahiptir (Melikova, 2021: 1-8). Nitekim gerek jeopolitik ve gerekse stratejik açıdan büyük bir öneme sahip Güney Kafkasya'ya yönelik Rus çıkarları ünlü Hortland teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre Doğu Avrupa'yı kim kontrol ederse Hortland'ı da o kontrol eder, Hortland'ı kim kontrol ederse dünya adasını da o kontrol eder, dünya adasını kontrol eden kişi dünyayı da kontrol eder. Bunun dışında Rusya'nın Güney Kafkasya'yı kontrolü altına tutmak istemesinin altında yatan nedenler şunlardır:

1. Güney'e inmek için kısa bir yol takip etmek, aynı zamanda bölgeyi kontrol ederek küresel bir güç olduğu iddiasını güçlendirmek.
2. Kuzey-doğu / doğu yönünde çaba harcayan İran ve Türkiye'yi aynı anda bu iki ülke üzerinden Rusya sınırına yaklaştırmaya çalışan diğer ülkelerin sınırlarından uzak tutmaya çalışmak.
3. Kuzey Kafkasya'da ki etnik grupların ayrılma girişimlerini sınırlamak, böylece toprak bütünlüğü hakkındaki endişeleri azaltmak.
4. Alternatif doğal kaynakların dünya pazarına ihracatını önlemek ya da en azından bu süreci sınırlamak; böylece alıcı ülkelerin Rusya'ya bağımlılığını mümkün olduğunca korumak.
5. Batı'nın özellikle de ABD'nin bu bölge üzerinden Türkistan'a erişimini kısıtlamak.
6. Hazar ve Karadeniz bölgeleri üzerindeki konumunu güçlendirmek.
7. Küresel rolü bakımından Kafkasya bölgesindeki askeri varlığını muhafaza etmek.
8. Emperyalist geçmişinin psikolojik yönü ve küresel bir güç olma hedefi dolayısıyla Kafkasya'daki konumunun zayıflamasının önüne geçmek (Aslanlı, 2013: 2).

Açıkçası geçmişte olduğu gibi Güney Kafkasya bölgesi bugün de Rusya'nın büyük devlet olma hedeflerinin ve askeri-politik elitinin jeopolitik çıkarlarının ana hedeflerinden biridir. Çünkü Rusya bugün kendisini dünyanın en büyük güçlerinden biri olarak görmekte ve bu bağlamda aktif ve çok yönlü bir dış politika yürütmektedir. Sadece sınır bölgelerini değil, Avrasya'nın en uzak bölgelerini de stratejik ilgi alanı olarak görmekte ve dünyada yaşanan gelişmeler karşısında aktif bir siyaset izleme çabasıdadır (Hasanov, 2015: 217). Nihayetinde dış politikada aktif bir siyaset izlemeye kararlı olan Rus yönetimi için Güney Kafkasya da hayati öneme sahip bir bölgedir. Zaten Rus yetkililer de Kafkasya üzerinde olan iddialarını hiçbir zaman gizlememiştir. Nitekim Ekim 2002'de Moskova'da düzenlenen uluslararası bir konferansta, eski Rusya Dışişleri Bakanı İvanov aynen şunları söylemiştir. "Rusya bir Kafkas devletidir ve bölgede doğal çıkarları vardır." (Rusya Dış İşleri Bakanlığı, www.mid.ru/press, 09 октября 2002 г.). Bu bağlamda Kafkasya'da doğal çıkarları olduğunu söyleyen Rus yönetimi için gerek enerji kaynakları gerekse

Asya ile Avrupa arasındaki bağlantı noktası konumu dolayısıyla Azerbaycan büyük önem arz etmektedir.

1. RUSYA'NIN AZERBAYCAN'DA SİYASİ ÇIKARLARI

Azerbaycan konumu itibarıyla tarih boyu Rus dış politikasının ilgi alanında olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Bu eğilim hem Çarlık Rusya döneminde, hem SSCB döneminde ve hem de bu gün bağımsızlık döneminde de devam etmektedir. Bu ilgi ve alakanın en önemli sebebi hiç şüphesiz Azerbaycan'ın yeraltı zenginliklerinin yanı sıra Doğu-Batı arasında tampon bölge olması da yadsınamaz bir gerçektir. Söz konusu özelliklerinden dolayı Azerbaycan'ın bağımsızlığına 1920 yılında son verilmiş ve SSCB'ye katılmıştır. 70 yılı aşkın bir süre Azerbaycan Sovyet Baskı Rejimi altında devam etmiştir. Ancak 1991 yılına gelindiğinde SSCB'nin dağılması ile Azerbaycan da bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu safhadan sonra Azerbaycan ile Rusya arasındaki ilişkilerde de yeni bir dönem başlamıştır. Nitekim ilk diplomatik ilişki 1992 yılının Nisan ayında Azerbaycan Dışişleri Bakanı Hüseynağa Sadıgov ile Rusya Dış işleri Bakanı Andrey Kozirey arasında gerçekleşmiş ve her iki ülke karşılıklı Başkonsoloslukların açılması için anlaşmışlardır (Babayev, 2019: 84-85). Her ne kadar Büyükelçiliklerin açılması kararlaştırılsa da Sovyetler Birliği döneminden mütevellit bazı sıkıntılar, anlaşmazlıklar devam etmekteydi. Zira Ebülfez Elçibey'in Cumhurbaşkanlığı döneminde iki ülke arasında siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerde bazı aksamalar yaşanmıştır. Ancak Elçibey'den sonra iktidara gelen Haydar Aliyev döneminde ise Rusya ile iyi ilişkiler kurulmuştur (Çernyavski, 2000: 31-41). Aliyev, belirlediği ılımlı ve dengeli siyaset sonucu Azerbaycan Rusya'dan (her ne kadar) tamamen kopmamış ve birçok alanda işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu söz konusu dengeli politika 2003 yılında iktidara gelen İlham Aliyev tarafında da devam ettirilmiştir (Memmedova, 2016).

Rusya ile Azerbaycan arasında yaşanan en büyük problem 1992'de Dağlık Karabağ'daki askeri operasyonlar sırasında Ermeni tarafında savaşıyan bir grup Rus askerinin yerel nüfusu alıkoyması meselesi siyasi alandaki çalışmalara gölge düşürmüştür. Aynı zamanda bölgede barış ve güvenliğin sağlanması, Ermenistan-Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorununun çözülmesinin Rusya Federasyonu da dâhil olmak üzere büyük güçlü devletlerin adil pozisyonuna bağlı olduğu sır değildi (Çernyavski, 2010: 47-56). Rusya AGİT Minsk Grubu (ABD, Fransa, Rusya)'nın eş başkanlarından biri olmasına rağmen, maalesef uzun yıllar boyunca çatışmanın çözümünde ilerleme kaydedilemedi. Bölgesel güvenlik ve güç merkezleri ile Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun çözümü arasında ortak bir konum ve çözüm mekanizmalarının olmaması, devam eden çatışmalara yansımıştır (Ses Gazeti, 2017). Rusya daha önce olduğu gibi çözüm mekanizmasını yalnızca taraflar arasında bir uzlaşmanın müzakere edilmesinde, çatışmanın "devletlerin toprak bütünlüğünün ve ulusların kendi kaderini tayin etme hakkının sağlanması" çerçevesinde çözülmesinde görmekle yetinmiştir. Geçmişte olduğu gibi bugün de Rusya öncelikle Güney Kafkasya'da özerk olmayan ve komşu bölgelerden taşınan ve korunan Ermenilere sahip çıkmaya devam etmektedir (Memmedova, 2017).

Bugün Güney Kafkasya'daki trajik olaylar bir kez daha büyük güçlerin yakın desteğiyle tarihi Azerbaycan topraklarında kurulmuş olan Ermeni devletinin yüz yıl öncesinden bağımsız olmadığını bir kez daha göstermiştir. Ermenistan'ın adı ne olursa olsun, burada kim iktidara gelirse gelsin, bu ülke karakoldan çıkamaz çünkü bitmez-tükenmez emellerinin esiridir. Bu nedenle Ermenistan, Güney Kafkasya'daki bir dizi gücün jeopolitik çıkarlarına ve onların dünyaya entegrasyonuna hizmet eden diğer komşu ülkelerin bağımsız politikasının önündeki en büyük engeldir.

2. RUSYA'NIN AZERBAYCAN'DA EKONOMİK ÇIKARLARI

SSCB'nin dağılmasından sonra Azerbaycan ile Rusya arasında ekonomik ilişkiler sekteye uğramış, her iki ülke ekonomisi ağır hasar görmüştür. Eski ilişkileri yeniden onarmak ve karşılıklı işbirliklerini genişletmek, yeni dönemin zorunlu bir gereksinimi haline gelmiştir(Azerbaycan Respublikasının Xarici Siyasetinin Esas İstikametleri (1991-2016), s.196). Nitekim bu bağlamda iki ülke arasında ekonomik ilişkiler 30 Eylül 1992 yılında imzalanan “Serbest Ticaret” anlaşması ile yeniden sağlanmıştır. Ancak 1993-1994'te Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Azerbaycan petrol rezervleri noktasında dünyanın en büyük petrol şirketleriyle görüşmeye başladığı esnada Rusya, bu müzakereleri sekteye uğratmak, yabancı şirketlerin Hazar Denizi'ne girmesini engellemek ve Azerbaycan'ı etki alanı altında tutmak için çeşitli araçlar kullanmaya başlamıştır. Özellikle ülke içerisinde kargaşa yaratarak ve böylece yabancı şirketleri Azerbaycan'a yatırım yapmaktan vazgeçirmek için hükümeti devirmek ve yetkilileri öldürmek için girişimlerde dahi bulunulmuştur. Bu bağlamda Birleşik Krallık Başbakanı J. Major ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev arasında Şubat 1994'te Londra'da petrol üretimi konusunda hükümetler arası bir anlaşma imzalandıktan sonra Kremlin 27 Nisan'da Londra'ya bir nota göndermiştir.

Buna rağmen Batılı şirketlerle işbirliği yapmaya kararlı olan Azerbaycan, Moskova'dan daha büyük tehditlere maruz kalmıştır. "Asrın Antlaşması"nın* imzalanmasından bir hafta önce yani 12 Eylül tarihinde Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'na sunulan tehdit dolu notada “uygulama hakkını saklı tutan Rusya Federasyonu tarafından tanınmayacak” ifadelerine yer verilmiştir (Məmmədova, Rusya'nın Cənubi Qafqaz siyaseti, s. 90-93). Tehditlere rağmen Azerbaycan ile Batılı şirketler arasında söz konusu antlaşma imzalamıştır(Memmedov, Ş, 2018).

İki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler bağlamında yaranmış olan soğukluğu gidermek ve yeniden inşa etmek adına her iki devlet yöneticilerinin çabalarıyla aşılmaya çalışılmış, eşit ortaklığa ve karşılıklı yarara dayalı işbirliği ilkeleri temelinde güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Azerbaycan Respublikasının Xarici Siyasetinin Esas İstikametleri (1991-2016, 2017, s.196). Nitekim Rusya Federasyonu gibi jeopolitik ve geniş ekonomik fırsatlara sahip bir müttefik ile karşılıklı işbirliğinin genişletilmesi ve geliştirilmesi, resmi Bakü'nün dış politikasında önemli bir yer tutmaya devam etmiştir. Çünkü Hazar Denizi'ndeki petrol Azerbaycan kadar Rusya için de çok önemlidir(İsayev, 2012). Söz konusu meseleleri görüşmek üzere 9-11 Ocak 2001 tarihlerinde Putin Azerbaycan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir(Qasimov, 2001-2002, 253-259). Putin bu ziyaret esnasında Gebele Radar İstasyonunu durumunun yanı sıra Rusya'nın Hazar Denizini dipten bir orta hat çizgisi ile ikiye ayırma yaklaşımını destekleyeceklerini de ifade etmiştir. Ancak Azerbaycan tarafı bu teklife sıcak bakmamışlardır. Putin'in bu ziyareti Azerbaycan ile Rusya arasındaki ilişkileri pekiştirmiştir. Nitekim H. Aliyev 24-26 Ocak 2002 tarihinde Rusya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir(Sönmez, 2011: 105-106). Bu ziyaret esnasında Azerbaycan ile Rusya arasında ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri ve yönleri hakkında iki anlaşma (2002) imzalanmıştır. Bu anlaşmaların birincisi, Gebele Lokasyon İstasyonu'nun (Gebele RLS)* Statüsü ve Ondan Yararlanmanın İlkeleri Anlaşması; ikincisi ise, Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında 2010 Yılına Kadarki Dönem İçin Uzun Süreli Ekonomik İşbirliği Anlaşması olmuştur (Sönmez, 2011: 106).

İ. Aliyev'in iktidara gelmesiyle beraber Babası H. Aliyev'in geriye bıraktığı siyaseti devam ettirmiştir. Bu bağlamda 5 Şubat 2004 tarihinde Aliyev Moskova'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve siyasi-askeri ve ekonomik alanda birçok çok görüşmeler yapmıştır. 20-21 Şubat 2006 yılında Putin Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında bölgesel sorunlar

(İran, Dağlık Karabağ, GUAM)'ın yanı sıra enerji (elektrik, metalürji, Bakü-Novorossisk Ham Boru Hattı Projesi, Aktau-Bakü Ham Petrol Boru Hattı Projesi) ve askerî (Gebele Askeri Radar İstasyonu) konular ele alınmıştır (Sönmez, 2011: 106). Bu anlaşmalar Hükümetler Arası Ekonomik İşbirliği Komisyonu tarafından onaylanmıştır. Azerbaycan ile Rusya arasında 2020 yılına kadar ekonomik işbirliği programı "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında tarım ve tarım ürünleri tedariki alanında işbirliği çalışma grubu" ve "Azerbaycan Cumhuriyeti Enerji Bakanlığı ile Rusya Federasyonu Enerji Bakanlığı çalışma grubu" tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır (Azerbaycan Respublikasının harici siyaseti, s. 197).

Bu güne kadar Azerbaycan ve Rusya arasında ekonomi alanında 45'ten fazla anlaşma imzalanmıştır. Bu alanda temel işbirliği mekanizması olan "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında Hükümetler arası Ekonomik İşbirliği Komisyonu" ile birlikte, Azerbaycan ile 4 Rus kuruluşu arasında ekonomik ve insani işbirliği için hükümetler arası komisyonlar da faaliyet göstermektedir. Ayrıca Azerbaycan, 85 büyük Rus Şirketi'nin 75'i ile bölgeler arası ekonomik işbirlikleri kurduğunu da burada belirtmek gerekmektedir. Rusya'nın Azerbaycan haricinde Ural ve Povalski Federal Bölgeleri ile ekonomik ilişkileri de büyümektedir. Son birkaç yıl içinde Rusya-Azerbaycan arasında bu kategoride yaklaşık 40'a yakın işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bağımsızlık yıllarında, ülkeler arasında ticaret ve ekonomik konularda yaklaşık 50 anlaşma imzalanmış ve ticaret cirosu önemli ölçüde artmıştır. Rusya'nın Azerbaycan'ın önemli bir ticaret ortağı olması tesadüf değildir ve Azerbaycan'da Rus sermayeli yüzlerce işletme mevcuttur (Azerbaycan Respublikasının harici siyaseti, s. 197).

Azerbaycan, dış politikası bağlamında Rusya ile ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi bu bağlamda önemlidir:

1. Rusya dâhil olmak üzere dünyanın birçok ülkesi ile karşılıklı yarara dayalı ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri Azerbaycan'ın ekonomisi, bilimi ve kültürel potansiyelini geliştirmesi için kullanmak.
2. Azerbaycan'da demokratik ve serbest piyasa ekonomisi yoluyla ilerlemesini sağlamak, barışçıl uluslararası ve bölgesel ortam oluşturmak, bağımsız bir dış politika belirleyerek yürütmek, hiçbir dış müdahale olmaksızın devlet inşası için çaba sarf etmek.
3. Azerbaycan'ı, uluslararası ve bölgesel örgütlerin yanı sıra BDT'de (ekonomik, bilimsel, teknik, kültürel, insani vb) organizasyonlarda temsil etmek.
4. Yüksek kalkınma ve halkın refahı için iyi düşünülmüş bir ekonomik politika takip etmekten ibarettir (Məmmədov, 2014: 89).

Burada özellikle, Eski Sovyetler Birliği'nin tek bir çatı altında ekonomik alanının sütunlarının kaybı, ulusal para birimlerinin egemen cumhuriyetler tarafından tanınması ve dolayısıyla ruble tabanlı para dolaşımının ortadan kaldırılması önemli bir etkiye sahip olduğuna dikkat edilmesi gerekiyor (Məmmədov, 2014: 89-90).

Aslında, Rusya-Azerbaycan işbirliği, bir dizi siyasi, ticari, ekonomik ve insani yönü mevcuttur. Rusya, ticaret ve ekonomik ilişkiler açısından Azerbaycan'ın beş ana yabancı ortağından biridir. Petrol dışı sektörde Azerbaycan'ın bir numaralı ortağıdır. Bu eğilim Azerbaycan yönetiminin çeşitlendirme süreciyle örtüşüyor, yeni işyerlerinin yaratılmasını teşvik ediyor ve on binlerce, belki de yüz binlerce insanın mali durumuna da etki ediyor. Şu anda, Rusya-Azerbaycan çeşitli alanların geliştirilmesi için birçok program benimsemiş, büyük ölçekli altyapı projeleri aktif olarak uygulanmaktadır. Bu bağlamda Rusya, Azerbaycan'ın ana ticaret ortaklarından biri haline gelmiş ve gelmeye de devam etmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi, BDT ülkeleriyle yapılan

ticaretin % 50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Rusya'nın ihracatında makine ve teçhizat, kimya, odun, kâğıt hamuru ve kâğıt ürünleri hâkimdir(Владимировна, 2014: 327). Azerbaycan ağırlıklı olarak Rusya'ya yakıt ve enerji kaynakları, metal ürünler, meyve ve diğer tarım ürünleri tedarik etmektedir (Qasımlı, 2011). Sürdürülebilir ekonomik büyüme bağlamında Azerbaycan, yabancı ve çok uluslu şirketler tarafından büyük ölçekli projelerin uygulanması açısından caziptir. Azerbaycan ve Rusya'nın kamu ve özel ekonomik kurumları arasında işbirliği düzeyinde büyük bir gelişme potansiyeli mevcut olduğunu da belirtmek gerekiyor(Pilin, 2013: 60-72). Ayrıca, Azerbaycan petrol ihracatının baskın olduğu AB ülkeleriyle yapılan ticarettten farklı olarak Azerbaycan'ın AB ortakları ile ticaretindeki ihracatını artırmak daha mantıklıdır. BDT ülkeleri ile asıl olmayan mal ticaret hacminin genişletilmesi, uzmanlar tarafından Azerbaycan ekonomisinin gelişmesi için umut verici bir yön olarak görülmektedir(Elmanoğlu, 2011: 3).

Rusya, yine BDT ülkeleri arasında Azerbaycan'ın ana ticaret ortağı olup, ülkenin BDT ile ticaret cirosunun üçte ikisini oluşturmaktadır. İkili ticaret ve ekonomik ilişkilerin yapısı çeşitlendirilmeye devam etmektedir. Rusya'nın ihracatının % 90'ı (Cabbarlı, 2012) derin işlenmiş ürünlerdir. Bu da onları dünyadaki hidrokarbon ve diğer hammaddeler pazarına daha az bağımlı hale getiriyor(Бакинский рабочий. 2009). BDT ülkeleriyle yapılan toplam ticaret cirosunda Azerbaycan'ın Kazakistan ile karşılıklı ticareti% 9,5'e ulaşmaktadır(Lavrov, 2010).

Bazı Analistlere göre, iki ülke arasında daha yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler için karşılıklı bir eğilimin olmasına rağmen, petrol sektörünün ekonomideki hâkimiyeti hem Rusya hem de Azerbaycan'ın ekonomik ilişkileri ve ham petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş de dâhil olmak üzere dış etkenler ticaret göstergelerinde düşüşe neden olmuştur(Владимировна, 2014: 328). Bazı analistlere göre ise, Azerbaycan ve Rusya'nın ekonomik potansiyeli 2016'dan itibaren petrol dışı sektörde lider pozisyonu geliştirme çabaları, sadece ticaret ve ekonomik ilişkilerin onarımı için değil, aynı zamanda daha fazla büyümek için de elverişli koşullar yaratacağı yönündedir(Hüseynov ve Nuriyev, 2009).

Nitekim Azerbaycan, Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) üyesi ile yoğun ticaret ve ekonomik işbirliği seviyesine ulaşmış, Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan ekonomilerinin tamamlayıcılığına yol açmıştır. EAEU üyeliği, Azerbaycan'a başat olmayan ürünlerini satmak için ek fırsatlar sunmuştur(Чернявский, 2010: 47-56) Ayrıca Ermenistan ve Azerbaycan'ın tek bir ekonomik alanda yer alması Dağlık Karabağ sorununun çözümü için tamamen yeni fırsatlar vaat etmiş, uzun yıllardır devam eden çatışmanın tarafları, karşılıklı güven kazanmak ve niteliksel olarak yeni bir ilişki düzeyine ulaşmak için eşsiz bir şansa sahip olduğunu göstermiştir. Yeni düzeydeki anlaşmalar Moskova'nın Avrupa'ya petrol ve doğal gaz geçiş ülkesi olma konumunu güçlendirmesine izin verecek, Bakü ise EAEU'daki yatırım veya vizesiz seyahat ile ilgili konularla ilgileneyecektir(Eldaroviç, 2010).

SONUÇ

Azerbaycan ve Rusya, tarihsel, ekonomik ve siyasi özellikleri bakımından birbiriyle ilişki içinde olan iki komşu devlettir. Hem Çarlık Rusya, hem Sovyetler Birliği hem de Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte Azerbaycan-Rusya ilişkileri gelişimlere sahne olmuş ve her iki ülkenin ortak çabaları sayesinde önemli bir aşamaya gelinmiştir. Tarihi süreç bakımından da bildiğimiz üzere Güney Kafkasya, Rusya'nın dış politikasında önemli bir yeri olmuştur. Bunun ana nedeni Rusya'nın "sıcak denizlere" doğrudan erişiminin olmamasından kaynaklıdır. Keza Rusya'nın sıcak denizlere erişimi esas olarak üç ana yöndedir. Birincisi, İstanbul'u ve boğazları Balkanlar üzerinden ele geçirerek Ege ve Akdeniz'e hâkim olmak, ikincisi, Kafkasya bölgesini ele geçirerek Doğu

Anadolu'yu geçiş bölgesi olarak kullanarak Akdeniz'e inmek, üçüncüsü ise, Kafkasya bölgesini tekrar ele geçirerek İran üzerinden Hint Okyanusu'na ulaşmaktır. Nitekim Güney Kafkasya, hem Avrupa hem de Orta Asya arasında bir köprü olarak, Karadeniz ile Hazar Denizi'ne erişimi olan Rusya için önemli bir jeopolitik bölgedir. Buna ek olarak, Güney Kafkasya Rusya için iki farklı özelliği ile de önemlidir. Birincisi, Asya'da rakipleri olan Türkiye ve İran ile bir buluşma noktası olması, ikincisi ise, Orta Asya'ya açılan bir kapı olmasıdır. Orta Asya'ya açılan kapı da hiç kuşkusuz Azerbaycan'dır. Bundan sebep Rusya, hem siyasi, hem de ekonomik açıdan Azerbaycan'ı etkisi altında tutarak Ortadoğu'ya erişim sağlamağa çalışmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan, Doğu-Batı ulaşım ve iletişim koridorlarının da merkezinde yer almaktadır. Öte yandan Azerbaycan üretim ve ihracat bakımından da Rusya'nın kayıtsız kalamayacağı zengin hidrokarbon alanlarına sahiptir. Bu özelliğinden dolayı Rusya, Azerbaycan'ı etkisi altında tutarak Türkiye'nin Orta Asya ve Kuzey Kafkasya üzerindeki etkisini engellemiş, Azerbaycan'ın Türk dünyasıyla olan ilişkilerini zayıflatmıştır. Öte yandan Azerbaycan tarihi süreçte olduğu İran'ın da ilgi odağında olan bir ülkedir. İran'ın Azerbaycan'a olan ilgisi ve İran'ın Rusya'ya olan etkisini azaltmak için her zaman Rusya'nın ilgi odağında olmuş ve olmaya da devam edecektir. Bundan sebep, Güney Kafkasya'nın, özellikle bölgenin önde gelen devleti olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin de Rusya'nın siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarlarında olduğu da unutulmamalıdır.

Bundan dolayı Rusya Azerbaycan'ın yeraltı kaynakları üzerinde daima söz sahibi olmak istemiştir. Hem stratejik hem siyasi hem de ekonomik açıdan Azerbaycan'ı daima etkisi altında bırakmaya çalışmıştır. Azerbaycan'ın kendi yeraltı kaynakları konusunda attığı adımlarda müdahale etmeye çalışmıştır. Tarihi sürece bakıldığında kendisinin bölgenin tek hamisi olarak gören Rusya, hazar petrollerinin transferi noktasında müdahaleci olmuş ve bundan dolayı hazarın statüsü hala tartışma konusu olarak devam etmektedir. Bu ve benzeri problemlerin devam etmesine rağmen Azerbaycan ile Rusya arasında ekonomik alanda çok ciddi anlaşmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Hem Rus yönetimi hem de Azerbaycan yönetiminin her alanda bir birlerine olan ihtiyaçlarının farkındadırlar.

Kaynakça

- Aras N, O. (2006). Asrın Donanımı ve Azerbaycan Ekonomisine Etkisi (Yüzyılın Sözleşmesi ve Azerbaycan Ekonomisinin Etkisi), Akademik Araştırmalar Dergisi 8 (30), s.41-59.
- Aslanlı, A. (2013). Qlobal Siyaset'de Qafgaz; 22 İl Evvel ve İndi, QAFSAM, 20.05.2013, <http://www.qafsam.org/page/469/az> (erişim, 20.05.2022).
- Azerbaycan Respublikasının Xarici Siyasetinin Esas İstikametleri (1991-2016)/ məqalələr toplusu/, (2017). Bakı: "Poliart" MMC, s. 196.
- Azərbaycan-Rusiya əlaqələri 25 ildə, qonşuluq elagələrindən strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə doğru, "Səs" Analitik Qrupu, 10 Aprel 2017, <https://sesqazeti.az/news/analytics/603113.html> (erişim, 10.06.2022).
- Babayev, R. (2019). Azerbaycan'da Türkiye ve Rusya Algısı, Azerbaycan'ın Türkiye ve Rusya ile İlişkileri, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, s. 84-85.
- Bakinskiy Raboçiy. (2009). Global Competitiveness Report, (2010). World Economic Forum. URL:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf. 25 декабря. (erişim, 11.07.2022).

- Brzezinski, Z (2005). Büyük Satranç Tahtası/Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Cabbarlı, H. (2012). Cənubi Qafqazın Geosiyasi Mövqeyi və Tehlikəsizlik Problemləri. New Times, 28.08.2012. <http://newtimes.az/az/politics/344/> (erişim, 11.07.2022).
- Elmanoğlu, S. (2011). Azərbaycan'ın və Rusya'nın Regionları Arasında İqtisadi Elaqələr Genişlənir, Azərbaycan.- 2011.-22 May,+ s. 3.
<http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/may/177370.htm> (erişim, 11.07.2022).
- Çernyavski, S. (2011). Azerbaydjan v Postsovetskiy Period, s. 47-56.
<https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-i-azerbaydzhan-v-postsovetskiy-period> (erişim, 09.07.2022).
- Çernyavski, S (2010). Rossiya i Azerbaydjan: Osnovnaya i Osnovnye Napravleniya Mejdunarstvennogo Sotrudnichestva Period, Tom 4, Vypusk 1-2, c. 31-41.
- Gasimov, M. (2001-2002). "Rusya'nın Azerbaycan Politikası", Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 253-269.
- Qasımlı, V. (2011). Azerbaydjan Ros-siyskoe Ekonomicheskoe Sotrudnichestvo/ Rosiysko-Azerbaydjanские Отношения за 20 лет. İstoriya i Perspektivi, s. 95-96.
- Quseynov R, & Nuriyev, E. (2009). "Mnogovektornaya diplomatiya Azerbaydjana pozvolyaet ukrepliyat Dialog, mejdu Zapadom i islamskim mirom": intervuyu// 1news.az: inform aqenstvo. 2 maya. URL: <http://www.1news.az/interview/200905020101>, (erişim, 11.07.2022).
- İsayev, E. (2012). Rusya'nın Cənubi Qafqaz Siyaseti. <https://azxeber.com/az/rusiyanin-cenubi-qafqaz-siyaseti-kse/13.10.2012>. (erişim, 10.07.2022).
- İvanova, İ. S. (2002). Vstuplenie Ministra İnostrannih del Rossii Zaklyuchitelnom plenarnom zasedanii mejdunarodnoy konferatsii "Armiya na robeje vekov i aktualnye problemy mejdunarodnih otnoshenii" İnformatsionnyy byulleten", MID Rosii 9 Oktyabr 2002 q./ http://www.mid.ru/press_service/bulletins?p_p_id,
- Həsənov, E. M. (2015). Azərbaycan'ın Qeosiyasəti, Dərslik. - Bakı, "Zərdabi LTD" MMC, s. 217.
- Lavrov, S. (2010). "Rossiya rassmatrivaet Azerbaydjan kak vajnoqe strateqicheskoqe partnyora na Yujnom Kavkaze" // Vestnik Kavkaza: el. Jurnal. 27 avgusta.
- Məlikova, Z. (2019). Cənubi Qafqazın Geostrategiyası, https://www.academia.edu/38148637/C%C6%8FNUB%C4%B0_QAFQAZIN_GEOSTRATEG%C4%B0YASI.docx, (erişim, 16.05.2022)
- Məmmədov, E. (2014). "Müasir dövrdə Azərbaycan və Rusiya Elaqələri". Bakı, Yazıçı Nəşriyyatı, 2014. s.89.
- Məmmədov, Ş (2018). Müasir Dövrde Rusyanın Cənubi Qafqaz Siyaseti ve ona Muxtelif Baxışlar, Geostrategiya Jurnalı №05 (47) Sentyabr-Oktyabr.
- Məmmədova, Ş. (2016). Azərbaycan-Rusya Münasibətləri: Problemlər, Perspektiflər, <https://www.academia.edu/15264788/AZ%C6%8FRBAYCANR>

US%C4%B0YA_M%C3%9CNAS%C4%B0B%C6%8FTL%C6%8FR%C4%B0_PROBLEML%C6%8FR_PERSPEKT%C4%B0VL%C6%8FR, (erişim, 10.07.2022)

- Məmmədova, Ş. (2017). Rusya'nın Cənubi Qafqaz siyasəti Təcavüzkar və müdafiə xarakterli realizm. 14 yanvar. https://vaxt.az/?name=xeber&xeber_id=7721.(erişim,10.07.2022)
- Nuriev, E, E. (2010). Rossiysko-azerbaydjanskie otnoşeniya v sovremennih qeopolitiçeskix realiyah. Bakinskiy Raboçiy, Problemi naçionalnoy srategii № 1 (6) 201, c. 95-119.
- Pilin, A. (2013). Postsovetitskiy Azerbaydjan: Etapi, tendençii i prespektivi ekeonomiçeskoqo razvitiya// Rossiyskiy ekonomiçeskiy jurnal, № 4, s. 60-72.
- Sönmez A, S. (2011). "Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2): 95-116, s.105-106.
- Vladimirovna, L, D. (2014). Azerbaydjano Rossiyskie Otnoşeniya Noviepriopitite, [.https://cyberleninka.ru/article/n/azerbaydjano-rossiyskie-otnosheniya-novye-prioritety](https://cyberleninka.ru/article/n/azerbaydjano-rossiyskie-otnosheniya-novye-prioritety), 2014, n:6, (26), (erişim, 03.07.2020)